

Selektiv kritik av mystik

Clas Svahn är i VoF-kretsar kanske mest känd som ordförande i föreningen UFO-Sverige och medverkande här i *Folkvett*. Han är i övrigt journalist på *Dagens Nyheter*, författare och ofta anlitad föredragshållare. Hans nya bok bär den föga upplysande titeln *Det okända*. Skyddsomslaget anger "Övernaturliga fenomen från Sverige och världen" som undertitel, men denna återfinns inte inne i själva boken.

BLANDAT INNEHÅLL, BLANDAD KVALITÉ

Det okända består av ett stort antal fristående kapitel, om spöken, magiska stenar, ufo, sammanträffanden och mycket annat. Några kapitel är utpräglade intervjuer. Här finns t.ex. en fyllig intervju med James Randi (tidigare delvis publicerad i *Dagens Nyheter*).

Innehållet är inte bara blandat med avseende på ämnen, utan även med avseende på djup och noggrannhet. Ibland skriver Svahn om fall där han personligen har gjort

efterforskningar. Ett kapitel handlar till exempel om Gösta Carlssons påstådda upplevelser av att ha träffat utomjordingar. Svahn har tidigare skrivit en hel bok om detta tillsammans med Carlsson (recenserad i *Folkvett* 1/1996). Här kan ingen slå Svahn på fingrarna kunskapsmässigt. Ett annat exempel utgör kapitlet "Själens väger 21 gram", där Svahn redovisar svåråtkomliga dokument som han har letat fram. Det inger viss respekt.

I åter andra kapitel är det kritiska perspektivet inte så närvarande som man skulle önska. I "Engsö spökslott" staplas en rad spökhistorier på varandra utan kommentarer. I "Fångade på bild" finns mer av samma sort, även om vissa historier avslöjas. I ett kapitel om "anden i glaset" framkommer till slut att både omedvetna och högst medvetna muskelrörelser kan vara inblandade i glasets budskap, men i övrigt återges bara en rad anekdoter från olika brevskrivare. Fast det är klart, utan anekdoterna hade det väl inte gått att få ihop något kapitel alls i ämnet.

SELEKTIV SKEPSIS

Boken innehåller en övergripande läsarfälla. Eftersom Svahn ibland sätter ned foten och ger goda förklaringar till konstigheterna, ibland inte, kan läsaren få intrycket att när Svahn inte ger någon förklaring finns heller ingen. Det är en potentiellt farlig taktik, åtminstone om man vill bedriva folkbildning.

Svahns selektiva skepsis harmonierar med texternas karaktär i stort. De är nämligen journalistiska

DET OKÄNDA

Clas Svahn.

Sundbyberg:

Semic, 2006.

234 s.

i en inte odelat positiv bemärkelse: reportage som vart och ett hade kunnat passa i någon dags- eller veckotidning, men som inte nödvändigtvis ger en fullödig och sammanhängande bok. I tidningsreportage blir, precis som i Svahns bok, upplysningsvärdet starkt avhängigt av vilka personer journalisten har fått tag i och vad dessa personer behagat säga just vid intervjutillfället, samt av vilka källor journalisten kommit över eller råkar minnas.

KÄLLORNA TILL BOKEN

Svahns ansats återspeglas i de källhänvisningar som finns i slutet av varje kapitel. Tidningsartiklar och korrespondens mellan Svahn och olika personer är här väl representerade, liksom intervjuer som Svahn har gjort. Men jag ser Svahns behandling av källorna som ett symptom på varför *Det okända* inte kan ges en oreserverad rekommendation, och vill därför ge några exempel.

I kapitlet "När miraklet kom till Södertälje" skriver Svahn att Joe Nickell (en välkänd amerikansk undersökare av påstådda mirakler) tycker att gråtande statyer borde undersökas av trollkonstnärer snarare än av forskare. Svahn berättar också om välkända trick som att blanda olivolja och kycklingfett för att få lämpliga oljetårar. Det är bra att Svahn berättar detta, men i källförteckningen finns inget som förefaller handla om kritikernas förklaringar, framför allt inget av Nickells egna omfattande skrivelser i ämnet.

Ett kapitel handlar om parapsykologiprofessuren i Lund och bråket kring den. I källförteckningen anges en rad brev, e-postmeddelanden och telefonsamtal. Bortsett från att dessa uppenbarligen är ofullständiga (exempelvis

framgår i texten att Svahn har intervjuat såväl Göran Bru-sewitz som Etzel Cardeña, men dessa intervjuer upptas inte i förteckningen), så måste Svahn rimligen ha använt även andra källor, såsom när han berättar om professurens historia. Han anför dem dock inte.

I kapitlet "En annan verk-lighet" finns en kort diskus-sion om sömnparalys. Sömn-paralys är när musklerna är förlamade en kort stund innan man somnar eller en kort stund efter det att man vaknat, vilket kan vara mycket obe-hagligt. (Musklerna är nor-malt sett förlamade under drömsömn: annars skulle

människor utföra de muskelrörelser som de drömmer om.) Sömnparalys är ett välkänt fenomen, och det finns mycket skrivet i ämnet. Därför är det synd att den läsare som vill veta mer inte finner en enda källa om sömnpara-lysis i slutet av kapitlet. Ett ännu allvarligare påpekande är att sömnparalys borde ha behandlats på fler ställen i bo-ken för att tjäna som möjlig förklaring eller delförklaring till märkliga upplevelser.

Vad jag vill ha sagt är att Svahn tycks nämna sådant som han råkar ha snappat upp, men att han inte haft am-bitionen att mer systematiskt genomlysa "det okända". Mot bakgrund av detta är det inte förvånande att två typer av källor nästan helt saknas, källor som hade krävts i en mera djuplodande bok: dels litteratur som kritiskt analyse-rar pseudovetenskap, dels forskningslitteratur. Skyddsom-

slagets baksida beskriver ganska träffande Svahns metod: "Clas Svahn berättar historierna du aldrig tidigare hört och han funderar över vad som kan ligga bakom dem."

UNDERHÅLLNINGSBOK

Man skall inte missförstå Svahns uppsåt och tro att han velat skriva en akademisk uppsats. Visst inser jag att hans bok har en bred målgrupp. I genren "spännande läsning" (bokförlagets genrebestämning) har *Det okända* flera förtjänster. Boken är lättläst och på många ställen medryckande. Jag vill absolut inte fränkänna Svahns intervjuer och korrespondenser med kända och okända personer allt intresse. Och trots den kritik jag har nämnt är boken ändå faktamässigt bättre än det mesta som ges ut på svenska om sammanträffanden, paranormala fenomen och liknande.

Men jag vill vara tydlig: *Det okända* är i första hand en underhållningsbok. Den som har ett djupare intresse för märkligheter och pseudovetenskap har inte så mycket att hämta där.

Jesper Jerkert